

ЕЛ БОЛАШАҒЫН ОЙЛАҒАН ҚАЛАМҒЕР ТҰЛҒА, АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ - МІРЖАҚЫП ДУЛАТОВ

Пердебаева Севара Қуаныш қызы

Шыршық мемлекеттік педагогикалық университеті

Қазақ тілі және әдебиет бағыты 1-курс студенті

Ғылыми жетекшісі: **Жандос Абдазимоввич Байзаков**

АННОТАЦИЯ

Қазақ халқы үшін, халқының болашағы үшін, өз өмірін құрбан еткен Алаштың арыс азаматы, қазақ әдебиетінде өзінің қаламынан туған мол мұрасымен өшпес із қалдырған, бір туар, ақын жазушы Міржақып Дулатұлының өмірі, өскен ортасы, жанұясы сонымен қатар қазақ халқы үшін ереулі еңбегі, атқарған қызметтері, әрбір қазақтың жүрегінен орын алатын шығармалары жайында мәліметтер беріледі.

Кілімті сөздер: *Алаш азаматы, жүрегін лүпілдеткен, бір туар, мол мұра, публистик ақын, лаулап тұрған, түлегі, арыстандай айбатты.*

MIRZHAKIP DULATOV, A WRITER WHO THOUGHT ABOUT THE FUTURE OF THE COUNTRY, A LEADER OF THE ALASH

ANNOTATION

The life, upbringing, and family of Mirzhakip Dulatuly, a lion citizen of Alash who sacrificed his life for the future of the people, who left an indelible mark in Kazakh literature with his rich heritage born from his pen, as well as his outstanding work and services for the Kazakh people, information is given about the works that are in the heart of every Kazakh.

Key words: citizen of Alash, heartthrob, native, rich heritage, publicist poet, burning, graduate, fierce as a lion.

Халық тағдыры - карта ойыны емес.

(М.Дулатұлы)

Кіріспе бөлім: Өзінің сөз шеберлігі, даналығымен халық жүрегін лүпілдеткен, бес арыстың бірі Міржақып Дулатұлы еді. Ақын жастайынан оқуға бейім қояды. Оның әкесі де балаларын оқығанын қалап, олардың сауатын ашу үшін оқуға береді. Міржақып Дулатұлы білімді толықтырумен қатар, ұлтшыл азамат болып жетіле түседі. Жазушы өзінің шәкірттеріне де, дәл осылай тәлім-тәрбие, терең білім береді. Ақын балалық шағын есіне ала отырып былай дейді: "Орта Ордадан шыққанмын, руым есе Арғын. Ана мейірімін көре алмай 2 жасымда, ал 12 жасымда есе әкемнен айрылдым. Жасым 8-ге келгенде әкем мені ауыл молдасынан оқуға берген. Ол өте надан болатын еді. Қанша уақыт сол кісіден білім алғанымды білмеймін, бірақ арап тіліндегі дұғаларды жаттағанымнан басқа еш нәрсе үйренгенім жоқ" дейді. Қаламгер тұлға күздің сары жапырақтары секілді төгіліп жатқан кезінде де, яғни түрмеде болып тұрыпта бар жігерін кеудесіне сыйдырып халық болашағын көздеп қалам тербете алған қайталанбас азаматтардың бірі еді.

Негізгі бөлім: Қарға тамырлы қазақ үшін, айбарлы бес арыс үшін жанын қиған асыл арыстарымыздың бірі- Міржақып Дулатұлы.

Әлі күнге дейін аспанымызда лаулап жанып тұрған жұлдыз 1885 жылы 25-қарашада қазіргі Торғай уезінің Сарыарқа облысының бірінші ауылы(қазіргі Қостанай облысының Жанкелді ауданына қарасты Қызылбел) ауылында дүниеге келген. Әкесі Дулат ескіше оқыған, өз дәулеті өзінің қарапайым жанұясына жетерліктей, ер тұрман, етік мәсі тіккен елге танымал шебер кісі. Анасы -Дәмеш ойын сауық тойдың базары, әнші кісі болған. Анасының ыстық лебізін, мейірге толы күн нұрындай жылы құшағынын не екенін білмей тұрып екі жасында анасынан айрылады. Әкесі баларын оқығанын қатты қалайды және Міржақып Дулатұлын бастамасында ауыл молдасына береді. Ол жерде екі жыл

оқығанан соң, ауыл мекебіне орысша оқытатын Мұқан деген мұғалімнен дәріс алады. Бұл 1897-1902 жылдарды өз ішіне қамтиды. Дәлірек айтсақ, Ыбырай Алтынсарин мектебінің түлегі болатын. Арадан он жыл өтіп ақын тағыда қиындыққа тап болады, арқа сүйер тауы әкесі Дулаттан айрылып қалады. Міржақып жанұясында екі ағайынды, яғни оның ағасы Асқар бар еді. Әкесі кенже баласының білімін ары қарай жалғастыруын ағасы Асқардың кеудесіне салады. Асқар да әкесінің тілегін орындай келіп оның оқуын әрі қарап жалғастырады. Міржақып 1904 жылы Омбы қаласына келеді, ол жерде Ахмет Байтұрсынұлымен кездеседі. Олар бір анадан тумаса да бір туған бауыр еді, екі баспен ойласа да ,қорытынды бір еді, екі ауызбен сөйлеседа шығар сөзі бір еді. Соңғы кездері Ахмет Байтұрсынұлы мен Міржақыптың жұбы жазылмайтын болып қалды, Қайда барсада бірге баратын болды. Халықта олардық жұбын бұзбай "Ахан","Жахан" дейтін болды. Міржақыптың лақап аты Мир Якуб болған .Бірақ ақын көп жағдайларда өзінің шын атын жасырып лақап аттармен шығарып отырған. Оның жиі қолданып отыратын лақап аттары: Азамат, Мадияр, Таймінер, Түркі баласы немесе арғын баласы деп айтады. Өз бетінше талпынып, ізденіп орыс тілін жетік меңгереді. 1907 жылы Петербургке шығатын "Серке" газетіне "Жастарға" деген өлеңдерін бүркеншік атпен "Біздің мақсатымыз" деген мақаласында жариялайды. Үкімет бұл мақала авторын іздейді бірақ таба алмайды. Мақалада ақын ұлт тағдырып ойлап оларды ояту болған. Ал "Оян, ұзақ!"атты өлеңі 1907 жылы Петербургте шығарылады. Өкінішке орай бұл өлеңдер жинағы кітабы да үкімет тарапынан қуғындауға ұшырайды. Ақын 1913 жылы Ахмет Байтұрсынұлымен бірігіп, Қазақ газетінің басылымдарына көңіл береді. 1907 жылы 3 шілдеде Патша үкіметі жарлығымен барша қазақтар мен Сібір және Орта Азияның тұрғылықты елдері Ресей Мемлекеттік Думасына қатысу құқығынан айрылды. Бұл үкім қазақтардың өзін өзі басқару мүмкіншілігін бұзып қойған. М.Дулатұлы өзінің "3 шілде "атты мақаласында бұл жайлы сөз қозғайды. Егер қазақтардың мәселелерін шешу барысында қазақтардан депутат қатыспаса ол онда қанша ақылды, шешен болғанымен оны шеше алмайды деп айтады. 1910 жылы

ақынның тұңғыш "Бақытсыз жамал" атты романы жарыққа шығады. Бұл тек қана ақынның емес, күллі қазақ әдебиетінің ең көлемді, көркем туындысы еді. Осы прозалық үлгіде жазылған роман одан кейінгі С.Көпеев "Қалың мал", С.Торайғыровтың "Қамар сұлу" романдарының дүниеге келуіне себепші болды. Халықтың хал-жағдайын білу үшін ауыл аралап жүрген кезде полицияның қолына түседі. Ол жерде бір жарым жыл болады. 1922-1926 жылдары Орынбордағы ағарту институтында оқытушы болып істейді. 1928 жылы бір топ зиялылармен аяқ астынан қамауға алынады. Он жылға сотталады. 1935 жылы тұтқында қайтыс болады. Егемендік алғанан соң ақынның шығармалары кітап бетін көре бастайды. 1911 жылы бір томдық, 1996-1997 жылдары екі томдық кітаптары шығады. М.Дулатұлының қызы Гулнәр Дулатова әкесінің атын ақтап шығуға бел буады. Істеп жатқан тынымсыз әрекетінен кейін 1988 жылы ақын Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсынұлымен ақталып шығады. Гулнәр Дулатова әкем мен шешемнің арасында еркеленіп жүрген сәттерімде 13 жасымда әкемді ұстап әкеткен деп айтады. Түсте үйге сау етіп 6 адам кіріп келді. Бөлмелердің астан-кестенін шығарды. Сол кезде әкемнің маған айтқаны "Есің кіріп қалдығой Гулнәрім, анаңа сүйенші бол! Жақсы оқы. Біздің істеген ісіміз ақ болды" дейді де біздің маңдайымыздан сүйіп, "Мықты болындар ! сендерге сенемін" дейді.

Қорытынды: Қазақ әдебиетінде ең тілмаш ,сөзге шешен, әр бір ойыны шеберлікпен жеткізе білген М.Дулатұлы. Сот кеңесінде тілмәштік қызметімен қатар оқытушылығында тастап қойған жоқ. Арыстандай айбатты қазақ даласының көзге көрінерліктей азаматы ұлты үшін бар күш жігерін салып қазақ халқын азаттық үшін күресуге шақырады. Алаш партиясының мүшесі Ахмет Байтұрсынұлы "Масса" атты өлеңімен қара халықты массадай шағып , Міржақып Дулатұлы есе "Оян қазақ!" атты өлеңдерімен қазақ даласындағы күллі азаматтарды оянуға шақырады. Ақын өзінің өмір жолында қаншама көркем шығармалар жазып, репрецияға да тап болып, сонда да халқы үшін шыбындай жанын аямастан құрбан еткен.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ. (REFERENCES)

- 1.Тогысбаев.Б,Сужикова.А "Алматы кітап баспасы"Алматы 2009*
- 2.Р.Нұрғалиев "Алаш деп ұран салған"1994 ж*
- 3.Абай Энциклопедиясы. Алматы : "Қазақ энциклопедиясының" Бас редакциясы."Атамұра"баспасы.*